

Izspiest sausu: Apelsīnu sulas ražošanas aizkulises

Pārtikas ražošanas un tirdzniecība visā pasaulē rada miljardus mērāmus ienākumus, taču daudznacionālās korporācijas reti uzņemas atbildību par darba apstākļiem savās piegādes ķēdēs un ražošanas ietekmi uz vidi. Šis pētījums parāda Eiropā nopērkamās apelsīnu sulas piegādes ķēžu kopainu no apelsīnu audzēšanas līdz sulas tirdzniecībai un mārketingam. Pētījuma rezultāti no Brazīlijas un Eiropas atklāj faktus, kurus pārtikas mazumtirgotāji labprātāk noklusē: strādnieku ekspluatāciju plantācijās un rūpnīcās un vides degradāciju, ko sevišķi saasina pārmērīga pesticīdu lietošana.

Šis pētījums nodrošina pārskatu par citrusaugļu industriju Brazīlijā, raksturojot kompāniju ekonomisko profilu galvenajos sektoros: lauksaimniecības (apelsīnu audzēšana un novākšana), industrijā (apelsīnu pārstrāde sulas iegūšanai), kā arī gala produkta pārdošanas un mārketinga (Eiropas mazumtirgotāji). Secinājumi ir balstīti uz kvalitatīvās pētniecības metodoloģiju un datiem, kas iegūti divos izbraukumos uz Brazīliju: pirmajā 2013. gada jūnijā un jūlijā, ko veica Vācijas attīstības politikas NVO Christliche Initiative Romero e.V. (CIR)¹, un otrajā 2015. gada jūlijā, kurā piedalījās CIR un Austrijas dabas aizsardzības NVO GLOBAL 2000. Turklāt CIR 2013. gadā pasūtīja pētījumu Brazīlijas organizācijai Instituto Observatório Social (IOS). Papildu primārajiem avotiem – intervijām ar strādniekiem un arodbiedrību pārstāvjiem – tika lietoti dažādi sekundārie avoti, kā informācija no kompānijām, industrijas un ražotāju asociācijām, valdībām, preses, universitātēm un citiem.

Pamatinformācija par apelsīnu sulu

Mazumtirdzniecībā pieejamā sula tiek ražota tieši – no izspiestiem apelsīniem – vai kopš 1945. gada no koncentrāta. Brazīlijas tirgū pēdējai ir izšķiroša nozīme. Brazīlijas saražo vairāk nekā 80% no visas pasaules saldētā apelsīnu sulas koncentrāta (SASK)².

Pēdējo 30 gadu laikā, daļēji pateicoties blīvākai augu stādīšanai, apelsīnu sulas ražošanas produktivitāte ir strauji cēlusies. Lai tirgus dalībnieki spētu izdzīvot milzīgajā konkurencē, visos apelsīnu sulas piegādes ķēdes posmos pieaug koncentrācija. Neskaitāmie mazie un vidējie apelsīnu audzētāji savu produkciju pārdod tikai trim daudznacionālām apstrādes kompānijām, kamēr vēl starp 1970. un 1990. gadu darbojās 15 līdz 20 nelielu firmu³. Kopš pagājušā gadsimta 80. gadiem lielās kompānijas ir pārņēmušas un izkonkurējušas mazākos uzņēmumus. Šobrīd kompānijas Sucocítrico Cutrale Ltda. (Cutrale), Citrusuco S / A Agro (Citrusuco) and Louis Dreyfus Commodities Agroindustrial S / A (LDC) kontrolē visu Brazīlijas apelsīnu sulas apstrādi un eksportu. Šīs trīs kompānijas kontrolē globālo apelsīnu sulas tirgu un piegādā vairāk nekā 50% no visas pasaulē saražotās apelsīnu sulas lielākajām pakojšanas kompānijām.

¹ CIR:http://www.ci-romero.de/fileadmin/media/informieren-themen/studien/CIR_Orange_juice_study_low_sp.pdf

² C.f. Commodities: Orange Juice, <http://www.investopedia.com/university/commodities/commodities14.asp> (accessed on: 22.09.2015).

³ C.f. <http://www.iea.sp.gov.br/out/verTexto.php?codTexto=3018> (accessed on: 22.09.2015).

Konsolidācija nodrošina trim tirgū palikušajām kompānijām milzīgu ietekmi tirgū, tostarp pār cenas, kas tiek maksāta audzētājiem, noteikšanu, atļaujot tām regulāri pieprasīt cenas, kas ir zemākas par audzēšanas izmaksām.

Sulas ražotāji zemniekiem vidēji maksā 2,6 euro par kasti (40,8 kg) apelsīnu⁴. Šī sulas karteļa maksāto ļoti zemu cenu dēļ, kas bieži nesedz pat audzēšanā ieguldīto, arvien pieaug to zemnieku skaits, kuri zemi pārdod un kļūst par plantāciju strādniekiem.

Līdzīgi pieaug arī koncentrācija Eiropas mazumtirdzniecībā. Gandrīz katras Eiropas valsts mazumtirdzniecībā 80-90% tirgus kontrolē ne vairāk kā trīs līdz četras lielveikalu ķēdes. Tādējādi arī tās tieši vai netieši ietekmē miljoniem strādnieku darba apstākļus visā pasaulē. Būtiska Eiropas mazumtirgotāju stratēģija ir produktu ar, tā sauktajām, privātajām preču zīmēm (angliski – *private labels*) ražošana. Tā vietā lai pirktu un pārdotu neatkarīgu kompāniju produktus, lielveikali arvien biežāk iegūst un pārdod produktus ar savu zīmolu. Eiropā šādā veidā tiek pārdoti 66% visas apelsīnu sulas.

Vides problēmas apelsīnu sulas ražošanā

Tirgus mehānismi, kas tiek raksturoti kā negodīga tirdzniecības prakse, izraisa sociālo un darba tiesību pārkāpumus un noved arī pie kaitējuma videi ar ilgstošām sekām. Ar galveno mērķi maksimizēt peļņu lielām un ekonomiski spēcīgām daudznacionālajām kompānijām ir milzīga ietekme uz nacionālo likumdošanu, kas noved pie likumiem, kas aizsargā kompāniju īslaicīgo peļņu, kamēr ar vidi un cilvēku veselību saistītas izmaksas tirgus regulējumā netiek iekļautas. Arvien augošā vides degradācija būtībā ir sociāla problēma, jo sabiedrības grupas, kurām trūkst jebkādu privilēģiju, nav spējīgas dabas kapitālu aizstāt ar ko citu (piemēram, iegādāties tīru dzeramo ūdeni). Ilgākā laika posmā dabas kapitāla iznīcināšana ietekmēs ikvienu no mums.

Pasaulē austākais pesticīdu lietošanas apjoms

Apelsīni ir viena no augļu kultūrām, kuras audzēšanā lieto visvairāk pesticīdu, un starp visiem Brazīlijā audzētajiem eksporta kultūraugiem apelsīnu laukos izmanto visvairāk pesticīdu uz hektāru⁵. Kopš 2008. gada Brazīlijā ir pasaules līderis pesticīdu lietošanas apjoma ziņā⁶. Brazīlijas pesticīdu tirgus pēdējās desmitgades laikā ir pieaudzis par 190%, kas ir divreiz ātrāks izaugsmes rādītājs nekā pasaules tirgū (93%). Pesticīdu mazumtirdzniecība Brazīlijā ir liels un ienesīgs

4

https://books.google.de/books?id=1SHrExQdXfIC&pg=PA123&lpg=PA123&dq=euros+on+the+world+market,+where+FCOJ+is&source=bl&ots=ACQ8G1fyHN&sig=qXGfVCjbsJWNdjud66m1cXQmrg4&hl=de&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=euros%20on%20the%20world%20market%2C%20where%20FCOJ%20is&f=false

⁵ C.f. Neves, Marcos Fava : An Overview of the Brazilian Citriculture 2009

⁶ Agência Nacional de Vigilância Sanitária. Programa de Análise de Resíduos de Agrotóxicos em Alimentos (PARA). Relatório de Atividades de 2011 e 2012. Brasília: Agência Nacional de Vigilância Sanitária; 2013

business, un tajā dominē dažas starptautiskas firmas. Pesticīdi, kurus pārdod un lieto Brazīlijā, vides kaitējuma dēļ ir aizliegti daudzās citās valstīs⁷.

Kopš 2007. gada ir dubultojies saindēšanās ar pesticīdiem gadījumu skaits, kas šobrīd ir 4537. Ar pesticīdu lietošanu saistīto negadījumu skaits ir pieaudzis par 67%, un oficiālais nāves gadījumu skaits ir palielinājies no 132 līdz 206. Ir pamats domāt, ka saindēšanās un nāves gadījumu skaits, par kuriem netiek ziņots ir krietni lielāks. Pagājušās desmitgades sākumā Brazīlijā tika atklāta, tā saukā, dzeltenā pūķa slimība (*greening sickness*), bakteriāla apelsīnu koku infekcija. Rezultātā tika sākta plaša neonikotinoīdu pesticīdu izmantošana. Tiek uzskatīts, ka tie apdraud savvaļas un mājas bišu populācijas. Kamēr šie pesticīdi cīnās ar apelsīnu slimību izraisīto infekciju, tie arī iznīcina bites, kas tiek izmantotas komerciāli audzēto apelsīnu apputeksnēšanā. Rio Klaro, vienā no Brazīlijas San Paulu štata municipalitātēm, starp 2008. un 2010. gadu tika novērota 10 000 bišu saimju izzušana.

Apelsīnu sulas patēriņa ietekme uz klimatu

Kāda ir mūsu brokastīs izdzertās apelsīnu sulas glāzes ietekme uz klimatu? Lai atbildētu uz šo jautājumu, jālieto dzīves cikla analīze, kas iever arī patēriņa posma ietekmi jeb emisijas, ko izraisa produkta iegāde un lietošana. Ja mēs skatāmies uz brokastu sulas glāzi no šādas perspektīvas, ir skaidrs, ka mēs kā patērētāji tieši ietekmējam sulas vides pēdu. Automašīnas izmantošana, lai dotos iepirkties, var pievienot šīs sulas glāzes CO2 emisijām vairāk nekā visa transportēšana no Dienvidamerikas uz Eiropu kopā.

Četru dzīves cikla analīzes pētījumu⁸ salīdzinājums rāda, ka viena litra apelsīnu sulas dzīves cikls emisijās rada aptuveni vienu kilogramu CO2 ekvivalenta. Radītājs ir līdzīgs, piemēram, bioloģiskajam pienam⁹. Citām augļu sulām rādītāji ir līdzīgi. Turklāt lauksaimniecības un koncentrāta iegūšanas posms prasa lielu enerģijas patēriņu. Tā kā Brazīlijā spēcīgs ir biodegvielas sektors, sulas rūpnīcās vajadzīgās enerģijas ietekme uz CO2 emisijām ir mazāka.

Cilvēktiesību pārkāpumi apelsīnu sulas ražošanā

⁷ PAN; Highly hazardous pesticides from BASF, Bayer, and Syngenta! Results of an international investigation. 2012. http://www.pan-germany.org/download/Big3_EN.pdf

⁸ Carbon & water footprint of oranges and strawberries. A literature review. Mordini, M., Nemecek T., Gaillard G. Hrsg. Zürich, Agroscope Reckenholz-Tänikon ART. . December , 2009, 1-76 S. <http://www.saiplatform.org/uploads/Library/WG%20Fruit%20-%20ART%20Final%20Report.pdf>

⁹ T. Lindenthal, T. Markut, S. Hörtenhuber, G. Rudolph, K. Hanz 2010 Klimabilanz biologischer und konventioneller Lebensmittel im Vergleich „Ökologie und Landbau http://www.fibl.org/fileadmin/documents/de/oesterreich/arbeitschwerpunkte/Klima/Klimabilanz_bio_konv_Vergleich_0912.pdf

Apelsīnu audzēšanā ir nepieciešams roku darbs. Augļi pārsvarā tiek novākti ar rokām. Lielākā daļa novācēju ceļo no vienas plantācijas uz otru, kur atkarībā no sezonas novāc apelsīnus, cukurniedres un citus kultūraugus. Pārsvarā viņi saņem algas, kas ir pārāk mazas, lai dzīvotu cilvēku cienīgu dzīvi. Viņi izjūt daudznacionālo kompāniju nežēlīgās konkurences sekas. Viņu darbs ir fiziski smags, slikti apmaksāts, bez tiesiskas aizsardzības un sezonāls.

Oficiāli darba nedēļa plantācijas ir 44 stundas un strādniekiem pienākas stundu garš pusdienu pārtraukums, tomēr pastāv tik liels spiediens, ka strādniekiem bieži nākas izlaist pusdienas un viņi praksē ir spiesti strādāt ilgākas stundas. Ražas laikā no strādniekiem tiek gaidīts darbs arī nedēļas nogalēs. Darba stundu uzskaites kartes rāda, ka jau vairākus gadus strādnieki ir arvien samazinājuši atpūtas dienu skaitu, bieži vien līdz pat tikai vienai dienai mēnesī. Tas nozīmē, ka viņiem nav laika atgūt spēkus.

Strādnieki visos uzņēmumos norādīja, ka kāpnes, kuras tie lieto, nav piemērotas darbam, kas bieži izraisa negadījumus un ievainojumus. Visas kāpnes ir viena garuma, kamēr apelsīnu koku augstums ir ļoti dažāds.

Lauksaimniecības ķīmikālijas bieži tiek izsmidzinātas, kamēr strādnieki uz lauka novāc ražu, izraisot alerģiskas reakcijas un citas veselības problēmas. Netiek nodrošinātas apmācības, kā apieties ar indīgām vielām, vai par veselības un drošības jautājumiem. Darba devēji neinformē ne par briesmām, kurām strādnieki ir pakļauti darba laikā, ne par to, kā sevi aizsargāt. Aizsargtērpi vai nu nav pieejami, vai arī tie nav adekvāti. Kaut arī dažiem strādniekiem tie tiek nodrošināti, ir sūdzības par aizsargtērpu sliktu kvalitāti.

Autobusi un automašīnas, kuras pārvadā plantāciju strādniekus, ir neiedomājami sliktā stāvoklī un bieži nav pat reģistrēti. Visbiežāk darbā iekārtošanas firmas strādniekus nogādā plantācijās savos pikapos. Tas nozīmē, ka, ja notiek nelaimes gadījums, atbildību var prasīt tikai no darbā iekārtošanas firmām, bet Cutrale, Citrusuco and LDC nav tiesiski atbildīgas.

Strādnieču diskriminācija

Pētījums rāda, ka pastāv sieviešu diskriminācija. Arodbiedrību avoti rāda, ka sulas rūpnīcās vīriešiem parasti ir līgumi uz nenoteiktu laiku, kamēr sievietēm pārsvarā līgumi ir uz noteiktu laiku¹⁰. Informācija no arodbiedrībām LDC un Cutrale¹¹ parāda, ka daudzas sievietes stāvoklī un ar maziem bērniem ir tikušas atlaistas. Bez ekonomiskām barjerām un diskriminācijas sievietes ir pakļautas arī pastāvīgai psiholoģiskai, fiziskai un seksuālai vardarbībai.

¹⁰ from Piratininga, Duartina and Mogi Mirim

¹¹ from Mogi Mirim

Gan plantācijās, gan rūpnīcās pastāv atklāta pret-arodbiedrību attieksme. Strādnieki, kuriem ir saistība ar arodbiedrībām, riskē tikt atlaisti no darba.

Kā mazumtirgotājiem un lielajām kompānijām ir jārīkojas?

Eiropas lielveikaliem ir jāuzņemas atbildība par apstākļiem visas to tirgoto produktu piegādes ķēdes garumā, it sevišķi, ja tie tiek pārdoti ar mazumtirgotāja zīmolu. Apelsīnu sulas gadījumā tie ir 66% Eiropas mazumtirdzniecības tirgus. No lielveikaliem prasītā rīcība ietver:

- Jāizveido uzticamas uzraudzības struktūras, sadarbojoties ar arodbiedrībām, vietējajiem darba devējiem un citām iesaistītajām pusēm. Šīm organizācijām ir jābūt vienlīdzīgi pārstāvētām visos lēmumu pieņemšanas līmeņos – par visaugstākajā. Ir jānodrošina arī sūdzību nodošana un neatkarīgai izmeklēšana;
- Jāstrādā kopā ar arodbiedrībām, vietējajiem darba devējiem un citām iesaistītajām pusēm, lai noteiktu iztikas minimumu apelsīnu plantācijās strādājošajiem konkrētajos reģionos, it īpaši Brazīlijas San Paulu štatā, un pietiekamus ienākumus/godīgu cenu, kas maksājama mazajiem zemniekiem;
- Strādāt ar arodbiedrībām, vietējiem strādniekiem un citām iesaistītajām pusēm, lai noteiktu iztikas minimumu strādniekiem Brazīlijas San Paulu štata apelsīnu industrijā.
- Publiskot pilnu uzskaitījumu ar piegādātājiem no Brazīlijas.
- Pārliecināties, ka visa piegādes ķēdes garumā tiek respektēta un iedrošināta arodbiedrību darbība.
- Pārtraukt cietsirdīgu izturēšanos dzimuma dēļ un sieviešu un meiteņu diskrimināciju visā piegādes ķēdē (diskriminējošu darbā pieņemšanas praksi, nevienlīdzīgas algas, diskrimināciju pieejā paaugstinājumiem un apmācībām, seksuālu uzņēmīanos u.c.).
- Pieprasīt darbā iekārtošanas firmām, lai visas strādnieku pamattiesības, kas ir definētas ILO konvencijās un ANO Vadlīnijās, tiktu ievērotas, kamēr strādnieki atrodas kompāniju teritorijā.

IMPRESSUM:MEDIENINHABERIN, EIGENTÜMERIN UND VERLEGERIN: GLOBAL 2000, Neustiftgasse 36, 1070 Wien.FÜR DEN INHALT VERANTWORTLICH: Martin Wildenberg/GLOBAL 2000, Sandra Dusch Silva/CIR
REDAKTION: Martin Wildenberg/GLOBAL 2000, Eva Izquierdo/EEB, Andreas Lipowsky/ CIR
DESIGN: Martin Wildenberg
FOTOS: Martin Wildenberg/GLOBAL 2000 –Außer Seite Infobox s12

Kontakt:

Martin Wildenberg: martin.wildenberg@global2000.at

Sandra Dusch Silva: dusch@cir.de

Die Veröffentlichung wurde mit Unterstützung der Europäischen Union Ermöglicht. Für den Inhalt dieser Veröffentlichung ist alleine das SupplyCha!nge Projekt verantwortlich. Der Inhalt kann in keinster Weise als die Meinung der Europäischen Union angesehen werden.

Pētījums tapis projekta "[Lielveikalu zīmolu produktu ilgtspējas celšana, kā svarīga komponente 2015. Eiropas gadā attīstībai un tālāk](#)", kas tiek īstenots ar Eiropas Komisijas finansiālu atbalstu. Par materiāla saturu atbild Zaļā Brīvība, un tas nekādā veidā neatspoguļo Eiropas Savienības oficiālo viedokli.

